

Potatis

– Uppgifter till Marthaförbundets matkulturmagasin 2015

Foto: Karin Lindroos / Marthaförbundet

Inledning	s.1	Potatis som skönhetsmedel	s.7
På släkträff i potatisfamiljen	s.2	Kändiskockens potatisfavoriter	s.7
Potatis – odla som du vill	s.3	Koka potatis	s.7
Potatis hör till	s.5	Recept	s.8
Potatisfakta	s.5	Potatisdagbok	s.9
Knasiga kringprodukter	s.6	Liten ordlista	s.10
Het potatis som byggt en industri	s.7	Facit	s.11

Inledning

POTATIS är temat för Marthaförbundets matkulturmagasin 2015. I magasinet finns det mycket information om potatisen som i all sin vardaglighet har en viktig roll i den finska matkulturen. Du kan läsa texter bl.a om potatisens historia, odling och producenter samt hitta fakta och många läckra recept! Magasinet finns att läsa på webben eller beställas av Marthaförbundet mot betalning av postavgift. I detta material hittar du lektionstips som underlättar behandlingen av magasinet på lektionerna. I slutet av materialet finns det även en kort ordlista.

Innan ni bekantar er med magasinet och lektionstips kan ni diskutera med hela klassen eller intervjua varandra om era matvanor. Fråga till exempel:

- Vad tycker du om potatis?
- Brukar du äta potatis, och hur ofta?
- Vilka potatisrätter är dina favoriter?
- Har du själv någon gång odlat potatis eller varit med på potatissättning eller -upptagning?
- Vilken slags mat äter ni hemma till vardags? Vilka livsmedel är vanliga i ert kök?
- Vilken slags mat är din favoritmat?

Genomgången av temat kan utvidgas på många sätt. Förslagsvis kan eleverna

- ▶ prova på ett recept hemma och rapportera på lektionen.
- ▶ föra en "potatisdagbok" på svenska i en vecka (för en färdig botten se s.9) Varje elev antecknar:
 - var och när de äter potatis
 - hur potatisen är tillredd
 - vad som serveras med potatisen
 - om de märker skillnader mellan olika potatissorter
 - övriga iakttagelser och tankar som potatisen väcker
- ▶ utvidga dagboken till att omfatta även andra vanliga livsmedel så att ni får jämförelsematerial. Då ni fört matdagbok en vecka kan ni diskutera och jämföra era dagböcker med varandra. Ni kan också sammanställa en lista över veckans potatisrätter eller veckans favoriträtter.

Efter genomgången kan man sammanfatta arbetet genom en diskussion kring vad eleverna har lärt sig om temat, om deras syn på potatis har ändrats på något sätt, vilka andra råvaror de skulle vara intresserade av att lära sig mera om osv. Marthaförbundet och Svenska nu har tidigare samarbetat kring fisk, mjölk, spannmål, vilda växter, svamp och bär. Broschyren och lektionstips finns på Svenska nus webbsida svenskanu.fi/martha-broschyren/

LEKTIONSTIPS

I. På släkträff i potatisfamiljen

Bekanta dig med olika potatissorter på sidorna 10–11.

a) Vilka **adjektiv** hittar du i texterna om olika potatissorter? Skriv ner några.

I vilken form står adjektiven i texten? Hur böjer man adjektiv på svenska?

b) Välj några potatissorter. Jämför dem med varandra genom att fylla i uppgifterna i tabellen.

Potatissort	form	färg	passar bra till	annat
Alexia	oval	ljus skal och kött	soppor	kokar inte sönder

c) Diskutera med en kompis. Jämför era tabeller. Ni kan t.ex. fundera över följande frågor:

- Hade ni valt olika potatissorter?
- Varför hade ni valt de sorterna?
- Vilka sorter var bekanta för er från tidigare?
- Har ni tänkt på att det finns så många olika potatissorter?
- Lärde ni er någonting nytt och intressant om olika sorter och deras användning?

d) Kolla vilken potatissort finns till salu i din närbutik. Hur beskrivs den?

Berätta hur den ser ut och vilka egenskaper den har.

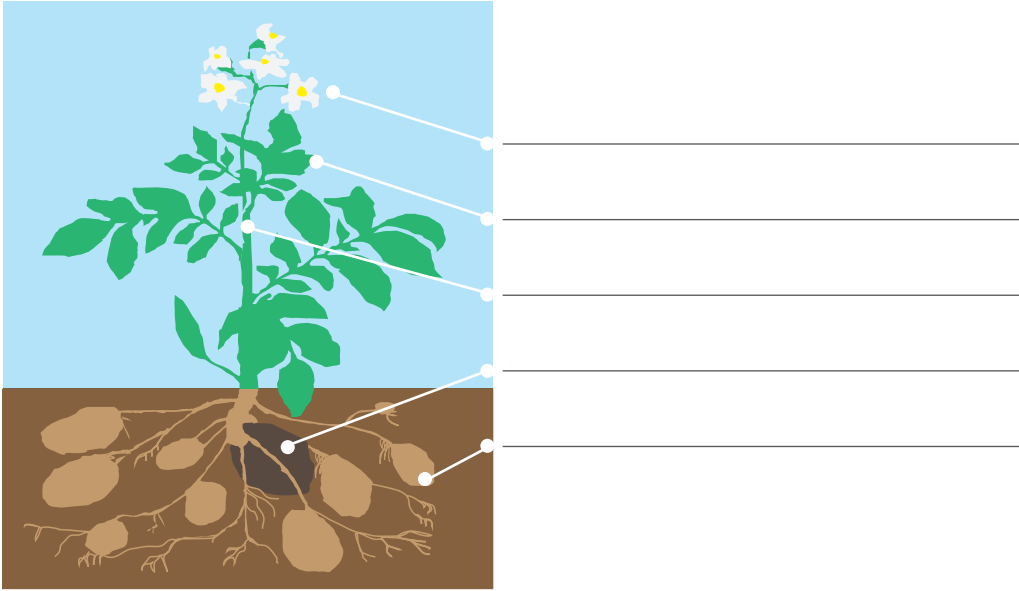
2. Potatis – odla som du vill

Läs texten om olika odlingsmetoder samt odlingstips på sidorna 12–13.

a) Para ihop: vad heter de olika delarna i potatisväxten?

1. en sättpotatis	a. mukula
2. en blast	b. lehti
3. ett blad	c. kukka
4. en knöl	d. varsi
5. en blomma	e. siemenperuna

Skriv de svenska namnen på rätta ställen i bilden.

b) Para ihop verben med deras finska motsvarigheter.

1. blomma	a. istuttaa
2. förgro	b. kasvaa
3. gödsla	c. kukkia
4. odla	d. korjata sato
5. plantera	e. peittää
6. skydda	f. idättää
7. skörda	g. kastella
8. vattna	h. suojata
9. växa	i. lannoittaa
10. täcka	j. viljellä

c) Potatisodling steg för steg **
 Sätt faserna i rätt ordning (1 – 8). Vad ska man börja med?

- Om du odlar på friland, dra upp fåror.
- Sätt potatisarna i jorden.
- Dags att skörda.
- Förgro potatisen t.ex. på fönsterbrädet.
- Blasten och knölna börjar växa.
- Täck med jord/halm/blåstång.
- Plantan blommar.
- Knölna vaknar och små groddar bildas.

d) Några råd för potatisodlaren **
 Fyll i korsordet de ord som saknas. Vad är nyckelordet? Om du inte vet vad ordet betyder, ta reda på det!

1. _____ potatisarna för solen så att de inte blir gröna.
2. Se till att du bortrensar alla _____.
3. Kom ihåg att _____ regelbundet.
4. Du kan använda _____ istället för halm, om du bor nära havet.
5. _____ ut när jorden håller minst +8 grader.
6. När plantan _____ är det dags att skörda.
7. _____ potatisarna med minst 8-10 cm jord.
8. _____ inte på samma ställe fler än 3-5 år.
9. Kupa över mer jord när _____ växer.
10. Om du odlar i en _____ välj en stor och stadig.
11. Njut av _____ !

3. Potatis hör till

Titta på bilderna på sidorna 20–21. Läs först igenom ordlistan.

en (bond)gård = maatila

en jordbrukare, en bonde = maanviljelijä

landsbygd = maaseutu

odla = viljellä

en traktor = traktori

sommar = kesä

potatissättning = perunanistutus

sätta (IV) potatis = istuttaa perunaa

en åker = pelto

en potatisåker = perunapelto

en skog = metsä

en kaffepaus = kahvitauko

Vilka andra ord kommer du att tänka på när du tittar på bilderna?

Diskutera sedan bilderna med en kompis.

- Var och när är bilderna tagna?
- Hur är vädret?
- Tror du att det är varmt?
- Vad gör människorna i bilderna?
- Vem är de?
- Var bor de?
- Hur gamla är de?
- Vad tänker de på?
- Vad ska de göra efter att bilderna tagits?
- Vad annat tror du att de gör?

4. Potatisfakta

Bekanta dig med potatisfakta på sidan 29.

a) Vad har följande siffror med potatis att göra?

Läs siffrorna högt på svenska med en kompis.

Berätta om potatis med hjälp av siffrorna. Du kan skriva ner några hjälpord.

- 250 _____
- 4,79 _____
- 22 0000 _____
- 600 miljoner _____
- 52,3 _____
- 14,6 _____
- 78 _____
- 50 _____

b) Läs alla faktauppgifterna på sidan och diskutera sedan med en kompis.**

- Var det någonting du inte förstod?
- Vad var det mest intressanta fakta?
- Lärde du dig någonting nytt om potatis?
- Vad annat skulle du vilja veta om potatis?

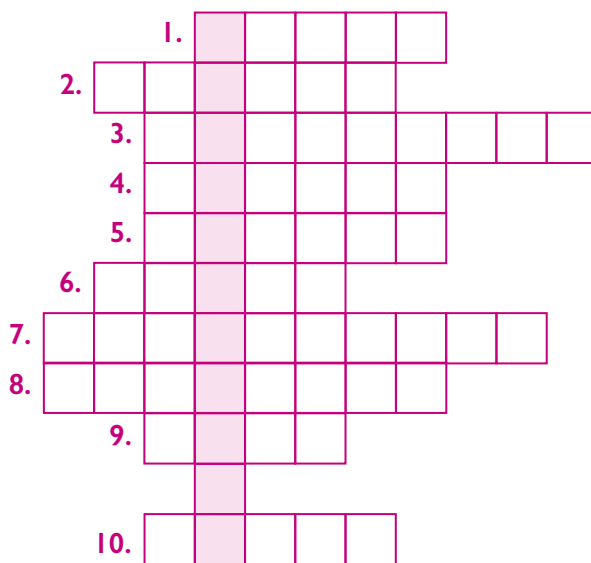
5. Knasiga kringprodukter

Läs texter om användning av potatisstärkelse i olika produkter på sidan 30.

a) Potatismjöl

Sök orden på svenska i texten om potatismjöl. Fyll i korsordet. Vad får du som nyckelord?

1. puuteroida	6. läikkä
2. kukka	7. närästys
3. tärkkelys	8. imuroida
4. mankeloida	9. jauho
5. tärkätä, vahvistaa	10. tahra

b) Papper

Lue teksti paperista ja vastaa kysymyksiin.

1. Miten perunaa käytetään paperin valmistuksessa?

2. Mitä erikoista oli Amflora-perunalajikkeessa?

3. Miksi Amflora-kokeilu ei tuottanut tulosta?

6. Het potatis som byggt en industri

Läs texten om en av Nordens största chipsfabriker på sidorna 33– 35.

Svara på frågorna om textens innehåll.

1. Berätta om potatisens resa till snackslagret från lagret på andra sidan byggnaden.
2. Vad berättas det om lanseringen av nya smaker? Nämn tre saker.
3. Vad är skillnaden mellan finska och svenska smakpreferenser?
4. Varifrån kom idén att grunda en chipsfabrik på Åland?
5. Vad är Sture Carlsons roll i företagets historia?
6. Hurdana är omständigheterna i potatislagret?
7. Vad händer med de råvaror som inte blir chips eller andra produkter?
8. Vad har hänt på fabriken efter ägarbytet?

7. Potatis som skönhetsmedel

Lue teksti perunasta kauneudenhoidossa sivulla 52 ja keskustele parin kanssa.

a) Mitä neuvoja antaisitte, jos joku...

- ei ehtinyt pestä hiuksia aamulla?
- ei saanut yöllä nukuttua?
- unohti ostaa käsivoidetta?
- ei halua maksaa kalliista kasvohoidosta kosmetologilla?

b) Mitä muita elintarvikkeita tai luonnontuotteita voi käyttää kauneudenhoidossa? Etsikää tietoa ensin pareittain ja kootkaa sitten yhteinen lista koko luokan kanssa.

8. Kändiskockens potatisfavoriter

Läs texten om Michael Björklund på sidan 54.

Svara på frågorna.

1. Hur har Michaels inställning till potatis ändrat?
2. Hur förhåller sig ålänningarna till potatis?
3. Vad har Michael blivit intresserad av på senare tiden?
4. Vad tycker han om nypotatisen?

9. Koka potatis

Läs igenom texten om att koka potatis på sidan 56 (bakre pärm).

a) Svara på frågorna.

1. Varför ska man koka potatis med skalet på? / Miksi peruna tulisi keittää kuorineen?
2. Vad minskar mängden av C-vitamin i maten? / Mikä vähentää ruoan C-vitamiinipitoisuutta?
3. Vad kan gå fel när man kokar potatis? / Mikä voi mennä pieleen perunoiden keittämisessä?

b) Samla alla matlagningsrelaterade verb från faserna 1–4.

10. Recept

Bekanta dig med recepten i broschyren på sidorna 38–51.

a) Planera en meny för en dag.

Meny

Frukost

Lunch

Mellanmål

Middag

Förrätt

Huvudrätt

Efterrätt

Kvällsbit

b) Presentera din idé för en kompis eller för hela klassen!

II. Potatisdagbok

Anteckna i dagboken:

- var och när du åt potatis
- hur potatisen var tillredd
- vad som serverades med potatisen
- potatissorten (om du vet den)
- om du tyckte om potatisen
- andra tankar

måndag ____ . ____ . _____

Kära potatisdagbok... _____

tisdag ____ . ____ . _____

Kära potatisdagbok... _____

onsdag ____ . ____ . _____

Kära potatisdagbok... _____

torsdag ____ . ____ . _____

Kära potatisdagbok... _____

fredag ____ . ____ . _____

Kära potatisdagbok... _____

lördag ____ . ____ . _____

Kära potatisdagbok... _____

söndag ____ . ____ . _____

Kära potatisdagbok... _____

Foto: Karin Lindroos / Marthaförbundet

Liten ordlista

bladmögel, -n
 blast, -en
 blåstång, -en
 fast
 förgro
 förädla
 en grodd
 halm, -en
 en hink
 en knöl
 mjölig
 odla
 en odlare
 en odling

perunarutto
 varret
 rakkolevä
 kiinteä
 idättää
 jalostaa
 itu
 olki
 ämpäri, sanko
 mukula
 jauhoinen
 viljellä
 viljelijä
 viljely, viljelmä

ogräsbekämpning, -en
 en pallkrage
 en potatissort
 potatissättning, -en
 potatissupptagning, -en
 en producent
 ett skal
 en skörd
 skörda
 stärkelse, -n
 sådd, -en
 en sättpotatis
 ett växtskyddsmedel

rikkakasvien torjunta
 viljelylaatikko
 perunalajike
 perunan istutus
 perunannosto
 tuottaja
 kuori
 sato
 korjata sato
 tärkkelys
 kylvö
 siemenperuna
 kasvinsuojeluaine

Facit

1. På släktträff i potatisfamiljen

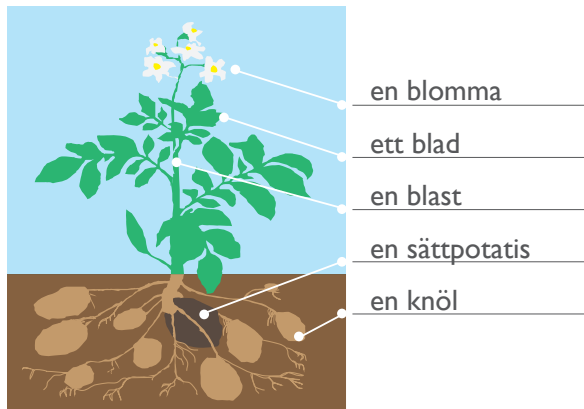
s.2:

a) Exempel på adjektiv (i alfabetisk ordning):
 avlång, blank, blåvitt, bra, böjd, dansk, djupa, ekologisk, fast, fin, fransk, första, gammal, god, gul, gulvit, kall, känslig, ljusgult, ljust, låg, långoval, medelsen, mjölig, motståndskraftig, namnskyddad, nötig, oval, populär, resistent, runda, rundoval, rå, rött, smakrik, stor, sällsynt, tidig, tunt, tyskt, tålig, vanlig, varsam, violett

2. Potatis – odla som du vill

s.3:

a) Para ihop: 1e, 2d, 3b, 4a, 5c

b) Para ihop: 1c, 2f, 3i, 4j, 5a, 6h, 7d, 8g, 9b, 10e

s.4:

c) Sätt i rätt ordning. Rätt rad: 3, 4, 8, 1, 6, 5, 7, 2

d) Korsord.

1.skydda, 2.ogräs, 3.vattna, 4.blåstång, 5.plantan, 6.blommar, 7.täck, 8.odla, 9.blasten, 10.hink, 11.skörden

4. Potatisfakta

s.5:

- 250: för 1 kg potatis krävs det 250 liter vatten
- 4,79: i Finland behandlas potatisen med växtskyddsmedel i medeltal 4,79 gånger per säsong
- 22 000: i Finland odlas 22 000 hektar potatis per år
- 600 miljoner: avkastningen är ungefär 600 miljoner kilo per år i Finland
- 52,3: i Finland åt man 52,3 kg potatis per person år 2013
- 14,6: potatisodlaren får 14,6 cent per kilo
- 78: det moms fria konsumentpriset är 78 cent per kilo
- 50: i Finland odlas cirka 50 sorter kommersiellt

5. Knasiga kringprodukter

s.6:

a) Potatismjöl

1.pudra, 2.blomma, 3.stärkelse, 4.mangla, 5.stärka, 6.spill, 7.halsbränna, 8.dammsuga, 9.mjöl, 10.fläck

b) Papper

1. Perunan tärkkelystä voidaan käyttää paperin valmistuksessa.
2. Amflora oli geenimuunneltu tuottamaan vain sitä tärkkelyslajia, jota käytetään paperin valmistuksessa. Näin olisi vältetty raaka-aineen kemikaalikäsittelyltä, jossa eri tärkkelyslajit erotetaan toisistaan.
3. Geenimuunneltuihin tuotteisiin suhtauduttiin epäilevästi, joten kokeilu lopetettiin.

6.-8.

Övningarna kan med fördel göras muntligt så att eleverna diskuterar parvis och söker efter de rätta svaren.

9. Koka potatis

s.7:

a) Svara på frågorna:

1. Det bevarar näringen bäst. /

Siten ravinto pysyy perunassa parhaiten.

2. Ju mera potatisen är tillredd, desto mindre C-vitamin finns det kvar. /

Mitä enemmän perunaa valmistetaan, sitä vähemmän siinä on C-vitamiinia jäljellä.

3. Potatisen kan koka sönder eller nypotatisen blir vattnig. /

Perunat voivat mennä rikki tai varhaisperunoista tulee vetisiä.

b) Verb: tvätta, skala, koka, halvera, tärna, använda, strimla, skiva, sätta, vrida ner, stormkoka

